

здатність і прибутковість, бо вони знаходяться в повній залежності від успіхів або невдач головної фірми.

4. Фірми-міні-монополісти – особливий тип малого бізнесу, який виходить на ринок, маючи унікальний технологічний досвід, виробничі потужності та вузькоспеціалізоване обладнання. Вони задовольняють дуже обмежений попит, проте довгостроковий і стабільний. Як правило, такі фірми спеціалізуються на виготовленні продукції, яка розрахована на ринки малих розмірів і не цікавить великі фірми. Наприклад, фірми-міні-монополісти можуть займатися виробництвом вузлів, агрегатів та деталей до машин і обладнання, товарів для окремих груп населення (інвалідів, етнічних груп), унікальних сувенірів, творів мистецтва та ін. Висока якість продукції при порівняно низьких цінах гарантує їм стабільний її збут своїм клієнтам, вигідні контракти на поставку великим компаніям та відносно спокійне життя.

Дотримуючись нішової стратегії фірми міні-монополісти гарантують собі високі прибутки, стабільність та престиж, виконуючи при цьому функції задоволення потреб не значних за чисельністю груп населення.

Проведений автором аналіз інфраструктури малого бізнесу США, Японії та інших країн ринкової економіки свідчить про те, що дрібні суб'єкти підприємництва виконують дуже важливі функції в їх економіці і особливо у становленні й розвитку спеціальних економічних зон. Яскравим підтвердженням цьому є те, що на фірми, які підпадають під статус малого бізнесу, припадає 40 – 60% загальної зайнятості населення, майже 30% всіх інвестицій і товарного експорту. Питома вага невеликих фірм у структурі національних господарств становить 85 – 95%.

Підбиваючи підсумки, можемо прийти до висновку, що висока інфраструктура малого бізнесу на територіях зональних економічних формувань провідних країн ринкової економіки є найголовнішою передумовою становлення та прискореного розвитку їх депресійних територій і виступають їх вирішальною локомотивною економічною силою, яка забезпечує високу ефективність їх функціонування. У вільних економічних зонах значно менший вплив держави, але більше ринкової самостійності, а саме таке ринкове середовище й полюбують дрібні підприємці (вони не переносять втручання держави в їх комерційні справи), тому це і виступає головним мотивуючим фактором значного припливу дрібних капіталів у такі формування, забезпечуючи тим самим їх прискорений розвиток.

Головною ж метою створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні, як підкреслюється в Законі України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон", є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація підприємницької діяльності, розвиток інфраструктури ринку та ін., прискорення соціально-економічного розвитку України [7].

Література: 1. Дергачев В. А. Свободные экономические зоны в современном мире. – Одесса, "Судостроительство," 1992. – 92 с. 2. Пила В. І. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика. Навч. посібник / В. І. Пила, О. С. Чмирь. – К.: КДТУ, 1998. – 328 с. 3. Чучка І. Особые экономические территории в Венгрии / И. Чучка, И. Устич // Экономика Украины. – 1992. – №1. – С. 59 – 64. 4. Васенко В. К. Основы малого бизнеса і підприємницької діяльності. Навчальний посібник / В. К. Васенко, С. Б. Комісар, І. В. Малікова, Л. І. Полятикіна, І. В. Шалигіна. – Суми: ВАТ СОД, Вид. "Козацький вал," 2002. – 186 с. 5. Васенко В. К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку. – Суми: Вид. "Довкілля," 2004. – 348 с. 6. Господарський Кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18 – 22. – С. 144. 7. Закон України від 13 жовтня 1993 року. "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №21.

Стаття надійшла до редакції
22.06.2007 р.

УДК [336.743:347.73](477)

Єна О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

In the article the peculiarities of the legal regime of carrying out of currencies operations in Ukraine are examined. According to the legislation of Ukraine the legal regime of currencies relations in Ukraine is determined as regime of currencies limitations. There is drawn the conclusion about the necessity of liberalization of the currency adjusting by introduction of economic methods of regulation of currencies relations, gradual diminishing of amount of currencies limitations and reducing to the minimum the intervention from the state in functioning of currency market, but taking into account the state and terms of development of economy of the state, and also improvement, systematization, removal of collisions and blanks in the legislation.

В умовах переходу національної економіки до ринкових відносин особливого значення набуває питання забезпечення стабільності та стійкості національної грошової одиниці, що залежить від встановлення певного валютного режиму.

Дослідження правової регламентації валютних відносин в умовах транзитивної економіки міститься в роботах багатьох провідних українських учених, зокрема Є. О. Алісова, Ю. М. Бездітко, А. С. Гальчинського, Є. В. Карманова, В. В. Козюка, О. А. Костюченка, Л. М. Кравченко, О. О. Мануйленко, В. І. Міщенко, С. В. Науменкової, Г. А. Стасюка [1 – 3] та ін. Цій проблемі приділяється значна увага і в працях таких російських дослідників, як: І. П. Айзенберг, М. М. Артемов, О. Ю. Грачова, Б. Ю. Дорофеев, А. В. Ємелін, М. М. Земцов, В. В. Наумов, В. О. Пушин, М. В. Сапожников, Г. А. Тосунян, І. В. Хаменушко [4 – 6] та ін. Водночас перелічені питання залишаються донині актуальними і потребують поглибленої їх розробки. Мета даної статті – дослідити особливості правового режиму здійснення валютних операцій в Україні.

У теорії права поняттям "правовий режим" охоплюється певний порядок правового регулювання, що забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів і типів правового регулювання [7, с. 410]. Правовий режим відбиває ступінь жорсткості останнього, наявність відповідних обмежень або пільг, допустимий рівень активності суб'єктів, межі їх правової самостійності [8, с. 172]. Отже, шляхом поєднання взаємодіючих між собою дозволів, зобов'язань і заборон створюється особлива спрямованість правової регламентації в діапазоні від жорстких до відносно м'яких правових режимів.

Залежно від наявності чи відсутності валютних обмежень у науковій літературі виділяють 3 типи правових режимів, що використовуються державою для проведення валютної політики: а) режим державної валютної монополії (тобто виключне право держави на здійснення операцій з іноземною валютою та іншими валютними цінностями); б) режим валютного державного регулювання або режим валютних обмежень (характеризується існуванням нормативних заборон, лімітуванням і регламентацією операцій з валютою й валютними цінностями); в) режим вільноконвертованої валюти або режим відсутності валютних обмежень (є характерним для розвинених держав із ринковою економікою) [4, с. 4; 5, с. 323; 6, с. 12 – 27]. Вибір типу валютного режиму впливає на поведінку суб'єктів валютного ринку, а також визначає принципи здійснення валютних операцій, обсяг повноважень органів валютного регулювання й контролю, права й обов'язки юридичних і фізичних осіб щодо

володіння, користування й розпорядження валютними цінностями, відповідальність за порушення валютного законодавства.

Правовий режим валютних відносин в Україні можна визначити як режим валютних обмежень, що юридично закріплено Декретом Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" №15 – 93 від 19 лютого 1993 р. [9: 1993. – №17. – Ст.184] та іншими нормативно-правовими актами держави. При такому режимі функціонує загальнодозволений тип правового регулювання (тобто діє юридична формула "дозволено все, крім того, що заборонено законом"), за умови якого можливість певної поведінки поставлена в залежність від наявності або відсутності її прямої заборони в законі. Якщо ж остання не передбачена, то ця поведінка (за умови, що вона не суперечить сутності її принципам права, меті й завданням правового регулювання) вважається правомірною [7, с. 410]. Кожен конкретний суб'єкт має право бути власником валютних цінностей з усіма повноваженнями, що з цього випливають, – володіння, користування, розпорядження валютними цінностями. Але при загальному дозволі існують певні обмеження [1, с. 117; 2, с. 278; 10, с. 461].

З урахуванням положень зазначеного Декрету залежно від наявності чи відсутності обмежень валютні операції можна поділити на:

а) *валютні операції, що здійснюються без обмежень* (наприклад, вивезення, переказування й пересилання за межі держави фізичними особами-резидентами іноземної валюти на суму, що визначається Нацбанком України; здійснення платежів в іноземній валюті за межі України у вигляді відсотків за кредити, доходу (прибутку) від іноземних інвестицій; вивезення за межі України іноземної інвестиції в іноземній валюті, раніше здійсненої на її території, в разі припинення інвестиційної діяльності; ввезення, пересилання й переказування назад в Україну сум в її валюті, якщо вони були вільно вивезені, переказані чи переслані за кордон на законних підставах; надання й одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни й суми останніх не перевищують установлених законодавством меж; відкриття фізичними особами-резидентами рахунків в іноземній валюті на час їх перебування за кордоном; відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками; відкриття рахунків в іноземній валюті дипломатичними, консульськими, торговельними та іншими офіційними представництвами України за кордоном; отримання цінних паперів або інших корпоративних прав фізичними особами-резидентами як дарунок або в спадщину тощо);

б) *валютні операції, що здійснюються з певними обмеженнями* (операції, що підпадають під режим ліцензування: вивезення, переказування й пересилання за межі України валютних цінностей, за винятком операцій, що не потребують ліцензування; ввезення, переказування й пересилання в Україну державної валюти, за винятком випадків, що не потребують ліцензування; надання й одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни й суми таких кредитів перевищують установлені законодавством межі; використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави; розміщення валютних цінностей на рахунках і укладах за межами України, за винятком випадків, що не потребують ліцензування; здійснення інвестицій за кордон, у тому числі шляхом придбання цінних паперів, за винятком цінних паперів або інших корпоративних прав, отриманих фізичними особами-резидентами як дарунок або в спадщину тощо);

в) *валютні операції, що забороняється здійснювати* (так, Декретом встановлюється заборона на використання іноземної валюти як засобу платежу на території держави, оскільки за загальним правилом валюта України є єдиним законним засобом платежу на території країни).

Для сучасних умов розвитку валютного регулювання в Україні характерним є поєднання ринкових та адміністративних методів. Так, Нацбанк України відповідно до ст. 46 Закону "Про Національний банк України" провадить дисконту й девізу валютну політику і застосовує в необхідних випадках валютні обмеження [9: 1999. – №29. – Ст. 238]. Таким чином, на законодавчому рівні встановлюється пріоритет економічних методів валютного регулювання над адміністративними, що вико-

ристовуються в разі необхідності. Особливого значення набуває приєднання України до ст. VIII Статуту Міжнародного валютного фонду, відповідно до якої держава взяла на себе зобов'язання відмовитися від застосування обмежень для платежів і переказів за поточними міжнародними операціями, а також від участі в будь-яких дискримінаційних валютних угодах або використанні практики множинних обмінних курсів [11]. Отже, в рамках світової валютної системи гривня набула статусу конвертованої валюти за поточними операціями. До речі, більшість держав використовує вільну конвертацію національної валюти тільки за поточними операціями, а для проведення операцій, пов'язаних з рухом капіталів, надаються спеціальні дозволи.

Валютна політика, що провадиться в Україні, базується на поєднанні часткової лібералізації валютних операцій зі збереженням певних валютних обмежень. Чинний правовий режим валютних обмежень в Україні має низку особливостей, як от: а) домінування адміністративних методів регулювання над ринковими; б) перевага у валютному законодавстві зобов'язальних і заборонних норм; в) обмежувальний характер правового режиму; г) відсутність базового закону про валютне регулювання та ін.

В умовах становлення фінансової системи держави, а також з урахуванням історичного розвитку державної регламентації застосування окремих валютних обмежень для стримування дестабілізуючих потоків іноземного капіталу є необхідним і виправданим, оскільки лібералізація валютного режиму в умовах трансформації економіки може сприяти погіршенню валютного положення держави, в результаті чого може посилитися витікання капіталів із держави, відбудеться падіння курсу національної валюти й поглиблення інфляційних процесів. Запровадивши чи скасувавши те чи інше обмеження, держава має можливість негайно відреагувати й досить відчутно вплинути на ситуацію в економіці чи на грошовому ринку. В той же час цей засіб регламентації має переважно адміністративний характер і суперечить світовій тенденції лібералізації валютних відносин.

Саме тому для вдосконалення сучасної системи валютного регулювання необхідно поступово впроваджувати економічні засоби правового регулювання валютних відносин, удосконалювати, систематизувати, а також усувати колізії й прогалини в законодавстві.

Спираючись на вищевикладене, автор вважає, що треба продовжувати лібералізацію валютного регулювання шляхом поступового зменшення кількості валютних обмежень і зведення до мінімуму втручання держави у функціонування валютного ринку. Адже такі валютні обмеження негативно впливають на товарообмін між країнами, ускладнюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків і вільний експорт капіталу й товарів. Також необхідно активізувати зусилля щодо впровадження непрямих (економічних) методів регулювання валютних відносин, але з урахуванням стану й умов розвитку економіки держави.

Література: 1. Алисов Е. А. Правовое регулирование валютных отношений в Украине. – Харьков.: Консум, 1998. – 142 с. 2. Алисов Е. А. Финансовое право Украины: Учеб. пособие. – Харьков: Эспада, 2000. – 288 с. 3. Бездітко Ю. М. Валютне регулювання: Навч. посібник / Ю. М. Бездітко, О. О. Мануйленко, Г. А. Стасюк. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2004. – 272 с. 4. Артемов Н. М. Валютные ограничения. – М.: Профобразование, 2001. – 104 с. 5. Грачева Е. Ю. Финансовое право: Учебник / Е. Ю. Грачева, Э. Д. Соколова. – 2-е изд. – М.: Юрист, 2005. – 350 с. 6. Дорофеев Б. Ю. Валютное право России: Учебник для вузов / Б. Ю. Дорофеев, Н. Н. Земцов, В. А. Пушин. – М.: Норма, 2005. – 320 с. 7. Загальна теорія держави і права: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с. 8. Алексеев С. С. Теория права. – М.: Изд: БЕК, 1994. – 224 с. 9. Відомості Верховної Ради України. 10. Финансовое право: Підручник для студ. юрид. кол. і відп. ред. Л. К. Воронова. – Харків: Консум, 1998. – 496 с. 11. Статті Соглашения Международного валютного фонда от 22.07.1944 г. // <http://www.rada.kiev.ua/>.